

Səfərova Sona Hilal qızı, İsmayılova Nəzrin Faiq qızı⁹

İNGİLİS DİLİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ QAVRAMA NÖVLƏRİNİN ƏHƏMIYYƏTİ

Qavrayış ağıln müəyyən faktlar, hadisələr və anlayışlar arasından seçərək yadda saxladığı və öyrəndiyi bütün məfhumlar toplusudur. Bu anlayışın ən böyük sübutu insanın ilk növbədə onu maraqlandıran predmetə aid əşyaları və sözləri qavraması prosesidir. Qeyd etməliyə ki, qavranılan hər məhfumu yaddaşa tam saxlamaq mümükün deyil, bəzi məlumatlar asanlıqla unudulur. Yaddaşa yalnız vacib və zəruri məlumatlar saxlanılır. Sensor, zehni və intuitiv qavrayış növləri mövcuddur. **1- Sensor qavrayış:** Eşitmə qavrayışı nəzərdə tutulur. - Daha yüksək səslərin digər səsləri boğmaq qabiliyyəti eşitmə qavrayışının ən əsas xüsusiyyətlərindən biridir. Vizual qavrayış - İnsanlar həyatları boyu əldə etdikləri məlumatların, təxminən, 80%-ni vizual qavrayış vasitəsilə öyrənirlər. **2- Zehni qavrayış:** Zehni qavrayış ümumilikdə dörd fərqli mərhələdən ibarətdir. Bunlar müvafiq olaraq: düşünmə, yadda saxlama, beyin yorma və əzbərləmədir. **3- İntuitiv qavrayış:** İntuitiv qavrayış obyektiv fakta əsaslanmır. Duyğular düşüncələrdən daha vacibdir. İstənilən xarici dilin öyrənilməsində yuxarıda göstərdiyimiz qavrayış növləri böyük dəyər və əhəmiyyət kəsb edir. Auditoriyada tələbələrle dil öyrənmə prosesi zamanı öyrədilən materialın maksimum dərəcədə qavranılması üçün hansı üsullardan, metodik vasitələrdən istifadə olunacağı müəyyənəşdirilməlidir. Bu məqsədlə bəzi öyrənmə (qavrama) üsullarını nəzərdən keçirək: 1. Tələbələrin müəyyən qismi məlumatı gördükdə, daha yaxşı qavrayırlar. Məsələn, dərs prosesində müəllim diaqramlar, sxemlər, şəkillər və ya cədvəllərdən istifadə etməklə daha yaxşı nəticə əldə etmiş olur. Yəni tələbələrimizin müəyyən hissəsi vizual şəkildə təqdim olunan materialı daha effektiv qavrayır. Məsələn, Present Indefinite Tense və ya Present Simple belə bir qrafiklə izah etsək istədiyimiz uğurlu nəticəni əldə etmiş olarıq.

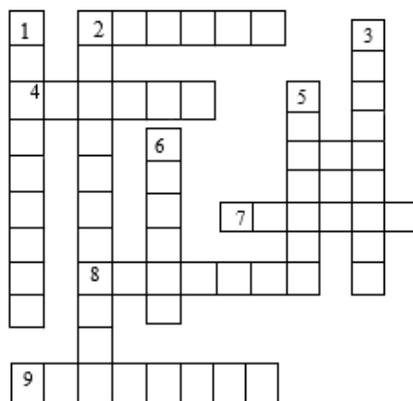
Eyni zamanda dərs prosesində müxtəlif krosvordların həllini birlikdə etmək mümkündür bilirlər. (1,37)

PRESENT SIMPLE					
POSITIVE		NEGATIVE		QUESTIONS	
I	do work study	I	don't	Do you we they	
you		you			do work study
we		we			
they	they	Does he she it			
he	he		do work study		
she	she				
it	it	doesn't		Does he she it	
<i>I usually work at home. He usually works at home.</i>		<i>They don't live near here. She doesn't live near here.</i>		<i>Do you smoke? Yes, I do. Does Jim smoke? No, he doesn't.</i>	
PRESENT SIMPLE IS USED FOR					
- permanent situations	- repeated or habitual actions in the present	- general truths and laws of nature	- timetables or programmes		
<i>She works in an office.</i>	<i>He often buys her flowers.</i>	<i>The Sun sets in the west.</i>	<i>The lesson starts at 10am.</i>		

Use the clues to complete the crossword puzzle. Across

2. The practice of selling products at a very low price in an export market. (7)
4. They separate countries and can make trade more difficult (7)
7. Limited numbers or amounts that are officially allowed. (6)
8. Taxes paid on goods coming into or going out of a country. (7)
9. A general word which covers all things which stop people trading freely. (8) **Down**
1. To give money to a company or industry to make a product cheaper to buy or produce. (9)
2. The removal or reduction of government controls on a particular business activity. (12)
3. A situation in which goods come into and out of a country without any controls or taxes. (4,5)
5. Government department responsible for collecting taxes on goods. (7)
6. To bring something into a country from abroad, usually in order to sell it. (6)

⁹ Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut sonasafarova@yahoo.com

2. Qeyri ixtisas ali məktəblərdə ingilis dili əsasən praktiki xarakter daşdığı üçün müxtəlif mövzularda diskusiyaların təşkili, audio materialları dinləməklə eşitmə effektivliyini inkişaf etdirərək –sensor qavramadan arzu edilən nəticəni əldə etmiş oluruq. Məsələn, tələbələrə müəyyən mövzular-topiklər təklif edirik və bu zəmində diskusiyalar təşkil edirik. Belə topiklərdən “ My family”, “My day”, “My best friend”, “Our country”, “Heroes of my Motherland” və s. Mövzular ətrafında tələbələrimizi müzakirələrə dəvət edir və onlarda danışıq vərdişlərini inkişaf etdirməyə çalışırıq. Təbii belə hallarda tələbələrimize yardım məqsədi ilə konkret mövzuya aid söz və ifadələr, hazır cümlə modelləri təqdim edilərsə effektiv iş əldə etmiş olarıq. Belə halda, “Mapping”(american variant) və Clusstring(British variant) təklif edə bilərik.(2, 45-47) **Let’s speak “ Family”**For discussion this topic we need “family vocabulary” Try to understand the following items(words) and then speak.These terms refer to the closest relatives you may interact with daily.**Father:** a male parent; the man who is the parent of a child.**Mother:** a female parent; the woman who is the parent of a child.**Brother:** the male child of the same parents. **Sister:** the female child of the same parents.**Son:** a male child.**Daughter:** a female child. The extended English family words extend beyond the immediate family to include other relatives. These terms allow for a broader understanding of family connections.**Grandfather:** the father of your mother or father.**Grandmother:** the mother of your mother or father.**Uncle:** the brother of your mother or father; or husband of your aunt.**Aunt:** the sister of your mother or father; or wife of your uncle.**Cousin:** the child of your aunt or uncle; a relative of the same generation.Bu ifadələr kartlara yazılaraq tələbələrə təqdim oluna bilər. Belə müzakirələr zamanı sual və cavablardan istifadə edərək tələbələri fərdi və qrup halında işlətməklə qarşıya qoyulan məqsədə nail olmağa çalışmalıyıq.Məsələn,**The questions :** a) *Do you have a family?* b) *How many people are in your family?* c) *What is your father/mother?* d) *Do your parents work and where?* e) *How many brothers or sisters do you have?* f) *Are they elder or younger than you? Who is the eldest-youngest child in your family?*

Speak about characteristic features of your family members:

g) *Who is easygoing/outgoing in your family?* h) *Is your dad serious and strict person?* i) *and your mom-is she kind? Can you share your secrets with your mom?* j) *Do you get on well with your family?* k) *Is your family friendly?*

Tələbələrə verilən məlumatları konspektləşdirməyi öyrətməliyik.Audio materiallar bir neçə dəfə səsləndirilə bilər ki, tələbələr anlaya bilsin. Audio materialları anlamaq üçün suallr təqdim oluna bilər. Dinləmə mətni təqdim edilərkən tələbələrə belə müraciət etmək olar: 1.*Listen attentively to the dialogue(text)* 2.*Try to understand some items* Bəzi tələbələr dinləyib sonra məzmunu təqdim etməkdə çətinlik çəkirlər. İlk növbədə izah olunmalıdır ki, onlar evdə bu prosesə hazırlaşsınlar. Necə,? O zaman tələbələrimize belə bir məsləhət verə bilərik

“Every learner wants to speak better English, right? But how do you improve your speaking ? Easy – talk to yourself! You may not want to talk to yourself in public (!), but when you're at home, practise speaking out loud, or just 'talk' in your head. Try to use new vocabulary or phrases that you've heard or read. Practise speaking about topics that are in the news or relevant to your everyday life.Of course, speaking a language is all about communication, and we need to actually talk to people too! But talking to yourself first can help you have better conversations with others.”

Do it at home. But we are in auditorium now.

Audio texts are great for us for strengthening our listening skills.

1.Close your books and listen attentively

2.After finishing with the audio, open the text. Read it carefully, and translate unknown words and sentences using vocabulary.

Turn on the audio version again, and listen to it while reading the script. Pay attention to the details – can you now understand the words you didn’t get at first?

Listen to the audio again, this time – without text. You may not believe us, but you will see a significant difference from the first time you turned it on! Then we can advice our students the followings:Do this practice regularly, and it will bring you colossal results. The more you listen in English, the faster you will see the improvements. And again, choose only the audio that you are genuinely interested in. If you start with things that are boring for you, you won’t

reach success.

İngilis dilinin tədrisi zamanı -öyrənmə-qavrama söz və ifadələrin yadda saxlanması üçün onları oxumaqla yanaşı yazmaq, sadə cümlələrdə işlədərək yaddaşda qalmasına çalışmaq lazımdır. Bunun üçün dərs prosesində şifahi sual cavabdan istifadə olunması qavramanın tam təkmilləşməsinə şərait yaradır. Tələbələr bu söz və ifadələrə aşağıdakı suallara cavab verməklə nail ola bilərlər.

1st step. Questions: a) Do you know the meaning of “tank” in Azerbaijan? b) What’s the meaning of “silah” in English? c) Can you translate the word “army” into Azerbaijan? D) What does it mean in English the phrase “ milli ordu”?

2-nd step. Writing of spelling test. Teacher dictates different words for writing by students. A gun, a nuclear weapon, national army, battle, to fight, to liberate, freedom, to defend, to be proud of and etc. Müəllim tərəfindən diktə edilərək yazdırılan söz imlası tələbələrdə həm eşitmə, həm sözləri yada salmaqla yaddaşı möhüməlməyə, həm də dəqiq yazı vərdişlərinə yiyələnməyə xidmət etmiş olur. Bu da eşitmə, xatırlama və görmə kimi sensor qavrayışların inkişafına təkan verir. 3-rd step. Dərsdə öyrənilən söz və ifadələrin sadə cümlələrdə işlədilməsi və genişləndirilməsi prosesi. (sadədən mürəkkəbə doğru) Bu proses tələbələrin qrammatik biliklərini, düzgün cümlə qurulmasının qaydalarını möhkəmləndirməyə imkan verir. Bu da qavrama prosesini gücləndirmiş olur. Məsələn, 1. It is a gun. 1a. It is a modern gun. 2. Have you seen a nuclear weapon? 2a. Nuclear weapons are dangerous for ecology. 3. We have our national army. 3a. Azerbaijan citizens are proud of their “National Army” 4-th step. Word games- Söz oyunları Word games are great because they help the students focus on sounds and letters, and develop skills they need for reading, writing, and spelling. For example, Changing one letter – make a new word

B+all= ball; c+all=call; w+all= wall; h+all=hall; f+all=fall

W+ay= way; s+ay=say; h+ay=hay; g+ay=gay; r+ay=ray

Find the missing words in the word “Teacher” - you may replace the letters.

Teach, each, reach, here, hear, hare, eat, ate, tea, ear, car, rat, chart and etc.

Understand from the context

1. There was a case on the road. 2. The first cases were sent to hospital. 3. Detective Baxter investigated the case of Leonardo Brown, who was accused in killing the reach widow Emily French. [1st sen. accident, 2nd sen. The injured, 3rd sen. criminal incident] Easily confused words- These words are called commonly confused words. Words that share a similar pronunciation, meaning, or spelling. (3,67-68)

Plane- 1. a flat or level surface 2. a vehicle designed for air travel, with wings and one or more engines : We'll be boarding the plane in about 20 minutes. Məntiqi suallar. Bu tip suallar tələbələri düşünməyə, keçdikləri söz və ifadələri xatırlamağa sövq edir və bu proses keçmiş materialın qavranılmasını dərinləşdirir. *Logical questions a) What is end of “everything?” Answer: “ the letter g” Or Mr/Smith has 5 daughters. 1. Anne is cooking. 2. Lucy is playing chess. 3. Kate is watching TV 4. Mary is sleeping. 5. What is Jane doing? Answer Jane is playing chess with Lucy.*

References

1. Ayatov, R., & Sherov, D. (2020). Improving the Conversational Process in Foreign Language Teaching. International Engineering Journal for Research and Development
2. Lawtie, F. (n.d.). Teaching speaking skills 2 - overcoming classroom problems. Teaching English | British Council | BBC. Retrieved from <https://www.teachingenglish.org.uk/>
3. Mahu, D. (2012). Why is Learning English So Beneficial Nowadays. Short Contributions – Perspectives On Communication,
4. Makhmudov, K. (2020). Current Problems of Teaching English and New Approaches to Resolve in Secondary Education Schools. In Modern

Açar sözlər: hadisə söz məlumat vacib öyrənmək asanlıqla növ səs

Key words: event word information important to learn easily kind voice

Ключевые слова: событие, слово, информация, важный, изучать, легко, вид, голос

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается вопрос понимания, восприятия разных слов и фраз, текстов на английском языке. Автор рассказывает о том, как материалы, преподаваемые на английском языке, по-разному доносятся до студентов, особенно подчеркивается аудиовизуальная подача представленного материала. Понимание разговорного английского часто представляет трудности, даже для тех, кто свободно владеет чтением и письмом. Основные проблемы, с которыми обычно сталкиваются: маленький словарный запас, расхождение между произношением и письменной формой слов, скорость речи носителей языка, различия в акцентах и диалекта

SUMMARY

It is commonly believed that English has already become a widely used language, and through it, one can participate in a variety of social activities, because language is more than simply a way of expression, it helps people form relationships and know how to interact in different social contexts depending on sociolinguistic situations. English is one of the most important languages of the world. “The goals and means of language study, however, continue to be hotly debated. At one end, language is considered to be principally instrumental, a skill to use for communicating thought and information. At the opposite end, language is understood as an essential element of a human being's thought processes, perceptions, and self-expressions; and as such it is considered to be at the core of translingual and transcultural competence.” (4, 89)

Rəyçi: Dos. E. VƏLİYEVƏ